

альної сфери усвідомлено підійти до майбутньої професійної діяльності, зрозуміти і вибрати для себе найпродуктивніші напрями роботи, сприяє ефективній діяльності і подальшій успішній професійній та особистісній самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреева Ю.В. Психолого-акмеологические особенности развития профессиональной направленности личности студентов вузов : [монография] / Ю.В. Андреева, А.С. Седунова; под ред. Н.И. Калакова; УлГУ. – Ульяновск : УлГУ, 2004. – 143 с.
2. Бодалев А.А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения / А.А. Бодалев. – М. : Наука, 1998. – 232 с.
3. Боровикова С.А. Психологическое обеспечение профессиональной деятельности / С.А. Боровикова. – СПб.: СПбГУ, 1991. – 135 с.
4. Буркова Л.В. Визначення класу соціономічних професій / Л.В. Буркова // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – № 7. – С. 68–73.
5. Ермолаева Е. П. Профессиональная идентичность и маргинализм: концепция и реальность / Е.П. Ермолаева // Психологический журнал. – 2001. – № 4. – С. 22.
6. Исаев В.П. Психологические особенности будущей профессиональной деятельности специалистов социномического профиля / В.П. Исаев // Мир науки, культуры, образования. – 2013. – № 4(41). – С. 203–206.
7. Сорокоумова С.Н. Специфика профессиональной деятельности специалистов помогающих профессий / С.Н. Сорокоумова, В.П. Исаев // Педагогическое образование. – 2013. – № 4. – С. 186–190.
8. Шагро О.Ф. Правильний вибір професії як одна з умов формування творчого фахівця в галузі освіти / О.Ф. Шагро // Актуальні проблеми формування творчої особистості вчителя початкових класів: Матеріали третьої Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2005. – С. 18–21.
9. Шагро О.Ф. Свобода вибору як один із засобів професійного самовизначення студентів / О.Ф. Шагро // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка. – Вип. 6 (45). – Полтава, 2005. – Серія «Педагогічні науки». – С. 201–208.

УДК 159.9

ТРАНСФОРМАЦІЯ СМИСЛОЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ ТА ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВНЗ

Смирнова О.О., здобувач
кафедри практичної психології та соціальної роботи
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

У статті проведено аналіз трансформацій смисложиттєвих орієнтацій і цінностей студентської молоді в полікультурному середовищі вищого навчального закладу. Показано, що в полікультурному середовищі вищого навчального закладу студенти більшою мірою орієнтовані в майбутнє, ніж на сьогодення (процес) і результат життя (минуле). Рівень оцінки локусу контролю свідчить про велику переконаність студентів у можливостях, які взагалі існують. При цьому вони не завжди впевнені у своїх силах контролювати події власного життя і не завжди беруть відповідальність за них на себе. Загальна свідомість життя має найбільш високі кореляції з результативністю життя і локусом контролю – життя. Локус контролю – Я також найтісніше пов'язаний із загальною свідомістю життя і цілями життя. Показано, що в полікультурному середовищі вищого навчального закладу ціннісні типи (доброта, універсалізм і самостійність) набувають для молоді більшого значення. Більш високе місце в ієрархії займають цінності – ідеали, любов і пізнання нового, підвищуються показники всіх шкал смисложиттєвих орієнтацій. Порівняно високу самостійність студентської молоді можна розглядати як наслідок необхідності більшої саморегуляції поведінки в умовах зміни традиційного укладу життя. Крім того, зростає значимість ціннісних типів: конформність, доброта і універсалізм, а також спілкування. Визначено, що у полікультурному освітньому середовищі вищу цінності молоді більшою мірою набувають просоціального характеру.

Ключові слова: студенти, смисложиттєві орієнтації, цінності, полікультурне середовище, вищий навчальний заклад.

В статье проведен анализ трансформации смысловых ориентаций и ценностей студенческой молодежи в поликультурной среде высшего учебного заведения. Показано, что в поликультурной среде высшего учебного заведения студенты в большей степени ориентированы в будущее, чем на настоящее (процесс) и результат жизни (прошлое). Уровень оценки локуса контроля свидетельствует о том, что при достаточно большой убежденности студентов в возможностях, которые вообще существуют в жизни, они не уверены в своих силах контролировать события собственной жизни и не всегда берут ответственность за них на себя. Общая осмысленность жизни имеет наиболее высокие корреляции

с результативністю життя і локусом контролю – життя. Локус контролю – Я також найбільш тісно пов'язаний з загальною осмисленістю життя і цілями життя. Показано, що в полікультурній середі вищого навчального закладу ціннісні типи доброта, універсальність і самостійність набувають для молоді більшу значимість. Більш високе місце в ієрархії займають цінності – ідеали, любов і знання нового, підвищуються показники всіх шкал смисложиттєвих орієнтацій. Відносно високою самостійністю молоді можна розглядати як наслідок необхідності більшої саморегуляції поведінки в умовах зміни традиційного ладу життя. Крім того, зростає значимість ціннісних типів: конформність, доброта і універсальність, а також спілкування. Встановлено, що в полікультурній освітній середі університету цінності молоді в більшій мірі набувають про-соціального характеру.

Ключові слова: студенти, смисложиттєві орієнтації, цінності, полікультурна середа, вище навчальне закладу.

Smirnova O.O. TRANSFORMATION OF THE MEANINGFUL ORIENTATIONS AND VALUES OF STUDENT YOUTH IN THE MULTICULTURAL ENVIRONMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article analyzes the transformation of the meaningful orientations and values of student youth in the multicultural environment of the higher educational institution. It is shown that in a multicultural environment of a higher educational institution students are more oriented to the future than to the present (process) and the result of life (the past). The level of evaluation of the control locus indicates that, given the sufficiently large conviction of students about the opportunities that exist in life, they are not sure of their own power to control the events of their own lives and do not always take responsibility for them. The general meaning of life has the highest correlation with the effectiveness of life and the locus of control – life. Locus of control – I am also most closely associated with the overall meaningfulness of life and the goals of life. It is shown that in the multicultural environment of the higher educational institution, the value types of kindness, universalism and independence acquire greater significance for young people. Higher place in the hierarchy is occupied by the values-ideals of love and knowledge of the new, the indicators of all scales of meaningful orientations increase. Relatively high independence of young people can be viewed as a consequence of the need for greater self-regulation of behavior in conditions of changing the traditional way of life. In addition, the importance of value types increases: conformity, kindness and universalism, as well as communication. It is established that in the multicultural educational environment of the university, the values of young people acquire a more pro-social character.

Key words: students, meaningful orientations, values, multicultural environment, higher education institution.

Постановка проблеми. Прискорення соціальної динаміки і структурні зміни в суспільстві призвели до трансформації суспільних ідеалів і індивідуальних цінностей. У сучасних умовах «кризи цінностей» і відсутності загально визнаної ідеології уявлення про культурно схвалювану поведінку розмиваються, а вибір моделей поведінки спирається на ієрархію індивідуальних цінностей, смисложиттєві орієнтації особистості. Таким чином, вивчення цінностей і смисложиттєвих орієнтацій особистості дає змогу отримати уявлення про тенденції у зміні соціальних норм, установок і стратегій поведінки. У зв'язку з цим особливу увагу привертає студентська молодь, оскільки вона найбільш динамічна і чуйно реагує на соціальні зміни. Разом із тим у цьому віці активно розвивається система особистісних смислів і відбувається породження нових смислових структур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психологічних дослідженнях цінності розглядаються як життєві цілі, смисли та ідеали, які визначають загальну спрямованість діяльності, а особистісні цінності як одну з форм існування цінностей. При цьому біль-

шість авторів не проводить відмінності між особистісними цінностями і ціннісними орієнтаціями, часто розглядаючи їх як синоніми. Слідом за М. Яницьким і О. Сірим [10; 11; 12; 15], ми розглядаємо ціннісні орієнтації як систему індивідуальних установок, переконань, переваг, опосередкованих особистісними смислами і такими, що мають прояв у поведінці. Смисложиттєві орієнтації людини розглядаються в психології як результат усвідомлення цінностей, цілей і змісту власного життя, в тісному зв'язку з поняттями «ціннісні орієнтації», «життєві цілі» і «сенс життя». В. Чудновський визначає смисложиттєві орієнтації як цілісну систему свідомих і виборчих зв'язків, що відображають спрямованість особистості, наявність життєвих цілей, осмисленість виборів і оцінок, задоволеність життям (само-реалізацією) і здатність брати за неї відповідальність, впливаючи на її хід [14]. Інше значення цього поняття пов'язано з тестом смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) Д. Леонтьєва [9], створеного на основі адаптації тесту «Мета в житті» Д. Крамбо і Л. Махолька, що є, у свою чергу, операціоналізацією теорії прагнення до сенсу В. Франкла [13].

Поняття «сенс» широко використовується в діяльнісному підході. За О. Леонтьєвим [7; 8], особистісний смисл породжується ставленням мотиву до мети. У концепції Б. Братуся [4] сенс представлений як складна динамічна система, яка і зумовлює всю життєдіяльність людини. Д. Леонтьєв розглядає сенс як принцип регуляції поведінки людини її життєвим світом як цілим [9]. Проблема формування і динаміки ціннісних та смисложиттєвих орієнтацій особистості розглядається в дослідженнях в контексті загальних закономірностей психічного розвитку, в безпосередньому зв'язку з особливостями вікового розвитку на різних його стадіях.

Дослідники представляють формування ціннісних орієнтацій особистості як результат взаємодії розумових структур, що розвиваються з поступово розширюваним соціальним досвідом (Ж. Піаже); як результат інтеріоризації, переходу від інтерпсихічного (соціального) до інтрапсихічного індивідуального способу життя людини (Л. Виготський, О. Леонтьєв, Б. Ананьєв, О. Асмолов, Д. Леонтьєв) [1; 3; 6; 7; 9]. В юнацькому віці

система ціннісних орієнтацій набуває регулятивних функцій (Л. Божович), формується власний світогляд людини, що створює можливість формування внутрішньої, автономної системи цінностей. Однак динамічна система ціннісних орієнтацій не зупиняється у своєму розвитку; кризи розвитку призводять до переосмислення життєвих цілей, зміні характеру діяльності і міжособистісних взаємин і до певної трансформації системи цінностей (М. Яницький). Як середовищні фактори формування індивідуальної системи цінностей дослідники виділяють сім'ю, школу, трудовий колектив, що виступають як «транслятори соціального досвіду», норм і цінностей (Г. Андреева) [2]; вказується на зростання вплив ЗМІ та масових інформаційних процесів на ціннісні орієнтації особистості (О. Асмолов та ін.). У численних дослідженнях, що відносяться до ціннісних і смисложиттєвих орієнтацій сучасної студентської молоді, представлена суперечлива картина впливу соціальних змін на трансформацію цінностей, що може пояснюватися, насамперед, відмінностями в методичних підходах до дослідження і

Таблиця 1

Показники смисложиттєвих орієнтацій студентської молоді

Шкали тесту СЖО	Н	Мінімальне значення	Максимальне значення	Середнє значення	Стандартне відхилення
Цілі життя	166	19	41	30,8143	5,87273
Процес життя	166	17	40	31,8852	6,13621
Результативність життя	166	14	32	25,1486	4,54912
Локус контролю – Я	166	11	29	21,3069	3,88477
Локус контролю – життя	166	17	42	29,8567	5,97294
Осмислення життя (загальне)	166				

Таблиця 2

Інтеркореляції шкал тесту СЖО

Шкали тесту СЖО	Цілі життя	Процес життя	Результативність життя	Локус контролю – Я	Локус контролю – Життя	Осмислення життя (загальне)
Цілі життя	1	349(**)	543(**)	687(**)	489(**)	724(**)
Процес життя	349(**)	1	662(**)	438(**)	596(**)	761(**)
Результативність життя	543(**)	662(**)	1	608(*)	756(**)	839(**)
Локус контролю – Я	687(**)	438(**)	608(*)	1	569(**)	784(**)
Локус контролю – Життя	489(**)	596(**)	756(**)	569(**)	1	798(*)
Осмислення життя (загальне)	724(**)	761(**)	839(**)	784(**)	798(*)	1

Примітка: ** Кореляція на рівні значущості 0,01.
Кореляція на рівні значущості 0,05

в теоретичних підставах, з яких інтерпретуються емпіричні дані [5]. Проте в цих дослідженнях простежуються загальні тенденції в зміні ціннісно-сислової сфери молоді в різних соціальних умовах. Однак, незважаючи на безліч досліджень цінностей, зокрема з урахуванням різних середовищних і соціально-психологічних умов, мало досліджена роль полікультурного і поліетнічного оточення, зокрема вплив поліетнічного освітнього середовища вузу на динаміку ціннісних та смисложиттєвих орієнтацій студентської молоді. Зважаючи на це, визначено мету нашого дослідження.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в аналізі структури і динаміки смисложиттєвих орієнтацій і цінностей студентської молоді в полікультурному середовищі вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методи отримання інформації – аналітичний огляд літератури з проблеми дослідження, бесіда, тестування. Методи оброблення емпіричних даних – кореляційний аналіз, кластерний аналіз, дисперсійний аналіз (ANOVA). Оброблення даних проводилося за допомогою статистичної системи SPSS-19.0. Методика емпіричного дослідження – методика діагностики індивідуальної структури ціннісних орієнтацій особистості (С. Бубнова); тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) (Д. Леонтьєв). Емпіричним дослідженням було охоплено 166 студентів (106 юнаків і 60 дівчат) віком 19–23 років Міжнародного факультету Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Нижче наведено результати емпіричного дослідження смисложиттєвих орієнтацій (за тестом смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) Д. Леонтьєва) і кореляційний аналіз взаємозв'язків шкал тесту СЖО з цінностями, виявленими за допомогою методики С. Бубнової. Табл. 1 містить дані описової статистики показників смисложиттєвих орієнтацій студентів.

У дослідженій вибірці середні значення шкал смисложиттєвих орієнтацій близькі тим середнім значенням, які наведені в тесті СЖО Д. Леонтьєва. Усі відмінності між даними знаходяться в межах менше половини стандартних відхилень від середніх значень. Найбільше середнє значення отримано за шкалою «Цілі життя», що характеризує наявність або відсутність у житті цілей у майбутньому, які надають життю осмисленість, спрямованість і тимчасову перспективу.

Юнацький вік і рання юність, як відомо, характеризуються спрямованістю в майбут-

не, тому порівняно високі значення за цим показником легко пояснюються. Разом із тим найменше середнє значення за шкалою «Локус контролю – Я» (Я – хазяїн життя) вказує на сприйняття себе як володаря достатньої свободи вибору в реалізації своїх життєвих цілей та свідчить про те, що цілі життя недостатньо підкріплюються особистою відповідальністю за їх реалізацію і вірою в свої можливості контролювати події власного життя. При цьому порівняно високе середнє значення за шкалою «Локус контролю – життя» (або керованість життя) є показником достатньої впевненості в свободі приймати рішення і реалізовувати їх в життя, а також властивого зазначеному віку більшого оптимізму. Невисоке середнє значення за шкалою «Результативність життя» (або задоволеність самореалізацією), як і більш високе значення за шкалою «Процес життя» (або інтерес і емоційна насиченість життя) також відповідають тестовій нормі. Табл. 2 містить аналіз інтеркореляцій між шкалами СЖО.

Таким чином, оцінка за результатами тесту СЖО щодо співвідношення трьох тимчасових локусів смислу – майбутнє (Цілі життя), сьогодні (Процес життя) і минуле (Результативність життя) – дає змогу говорити про те, що студенти більшою мірою орієнтовані на майбутнє, ніж на сьогодні (процес) і результат життя (минуле). Рівень оцінки локусу контролю свідчить про те, що за умов великої переконаності респондентів у можливостях, які взагалі існують, вони мало вірять у свої сили контролювати події власного життя і не завжди беруть відповідальність за них на себе. Загальна свідомість життя має найбільш високі кореляції з результативністю життя і локусом контролю – життя. Локус контролю – Я також найтісніше пов'язаний із загальною свідомістю життя і цілями життя.

Аналіз показує, що значимі позитивні кореляції шкала «Цілі життя» має з такою цінністю, як матеріальний добробут і високий соціальний статус, значимий негативний зв'язок – із пізнанням нового. Шкали «Процес життя» і «Результат життя», а також локус контролю – життя і загальний показник «Осмислення життя» не має значимих кореляцій із жодною з цінностей, за С. Бубновою. Локус контролю – Я має значні позитивні кореляції також з цінностями «матеріальний добробут» і «високий соціальний статус». Таким чином, цілі життя у студентської молоді асоціюються, насамперед, із досягненням матеріального благополуччя і тісно пов'язаного з ним в оцінках випробовуваних високого соціального статусу. Шкала «Локус контролю –

Я» (Я – хазяїн життя) також має значні позитивні зв'язки тільки з двома зазначеними цінностями. Пізнання нового тут, навпаки, негативно пов'язане з цілями життя, що вказує на девальвацію престижу знання і його ролі в соціальному успіху. Зауважимо також, що цінність пізнання нового не має значущих позитивних зв'язків із жодною з цінностей, за С. Бубною, але значимо негативно корелює з визнанням людей, любов'ю і, як уже зазначалося, з матеріальним добробутом. Таким чином, у полікультурному середовищі ВНЗ домінуючі ціннісні орієнтації студентської молоді є соціоорієнтованими і відображають прагнення до здоров'я (безпеки), надання допомоги і прийняття групою. Їх висока значимість витісняє на другий план цінності індивідуалізму, власних досягнень, а також духовні цінності. Цілі життя студентської молоді люди пов'язують, перш за все, з досягненням матеріального благополуччя і високого соціального статусу. При цьому вони (цілі життя) здебільшого мають декларативний характер, оскільки матеріальне благополуччя і високий соціальний статус не домінують у ціннісних орієнтаціях, а здатність досягати своїх цілей і контролювати події власного життя випробуваними оцінюється низько. Має місце розбіжність між цілями в житті і домінуючими ціннісними орієнтаціями молоді, адже цілі життя пов'язані з матеріальним добробутом і високим соціальним статусом, а домінуючі цінності належать до полюса збереження і традицій.

Висновки з проведеного дослідження. У полікультурному середовищі вищого навчального закладу ціннісні типи (доброта, універсалізм і самостійність) набувають для студентської молоді більшого значення; більш високе місце в ієрархії займають цінності – ідеали любові і пізнання нового, підвищуються показники всіх шкал смисложиттєвих орієнтацій. Порівняно високу самостійність студентської молоді можна розглядати як наслідок необхідності більшої саморегуляції поведінки в умовах зміни традиційного укладу життя. Крім того, зростає значимість ціннісних типів (конформність, доброта і універсалізм), а також спілкування; знижується значимість цінностей-ідеалів «матеріальний добробут»

і «соціальний статус». Таким чином, у поліетнічному освітньому середовищі вищого навчального закладу цінності студентської молоді здебільшого набувають просоціального характеру.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды : в 2 т. / Б.Г. Ананьев. – М. : Педагогика, 1980. – Т. 1. – 232 с.
2. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. – М.: МГУ, 1998. – 429 с.
3. Асмолов А.Г. О предмете психологии личности / А.Г. Асмолов // Вопросы психологии. – 1983. – № 3. – С. 118–130.
4. Братусь Б.С. Аномалии личности / Б.С. Братусь. – М. : Мысль, 1988. – 234 с.
5. Бубнова С.С. Ценностные ориентации личности как многомерная нелинейная система / С.С. Бубнова // Психологически журнал. – 1999. – Т. 20. – № 1. – С. 36–46.
6. Выготский Л.С. Психология развития человека / Л.С. Выготский. – М. : Смысл ; Эксмо, 2005. – 1136 с.
7. Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность / А.Н. Леонтьев. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.
8. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и эмоции / А.Н. Леонтьев // Психология эмоций. Тексты / Под ред. В.К. Виллюнаса, Ю.Б. Гиппенрейтер. – М.: МГУ, 1984. – С. 162–171.
9. Леонтьев Д.А. Психология свободы: к постановке проблемы самодетерминации личности / Д.А. Леонтьев // Психологический журнал. – 2000. – Т. 21. – № 1. – С. 15–25.
10. Серый А.В. Система личностных смыслов: структура, функции, динамика / А.В. Серый; науч. ред. М.С. Яницкий. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2004. – 272 с.
11. Серый А.В. Психологические механизмы функционирования системы личностных смыслов / А.В. Серый, М.С. Яницкий. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2002. – 123 с.
12. Серый А.В. Смысложизненные аспекты профессионального самоопределения студентов вуза / А.В. Серый, М.С. Яницкий // Ползуновский вестник. – № 3–4. – 2003. – С. 80–85.
13. Франкл В. Доктор и душа / В. Франкл ; пер. с англ. А.А. Бореев. – СПб. : Ювента, 1997. – 286 с.
14. Чудновский В.Э. Психологические составляющие оптимистического смысла жизни / В.Э. Чудновский // Вопросы психологии. – 2003. – № 3. – С. 3–14.
15. Яницкий М.С. Ценностные ориентации личности как динамическая система / М.С. Яницкий. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2000. – 204 с.